
Het bewogen begin

In de serie 'Het bewogen begin' staan pioniers in de Christengemeenschap centraal: wat heeft hen bewogen en welke van hun impulsen zouden in onze tijd verder ontwikkeld kunnen worden?

Geëngageerd en toch vrijlatend – Gerrit Anthonie Gerretsen

door José Mosseveld (studente priesterseminarie Stuttgart)

Als middelste van vijf broers werd Gerrit Anthonie Gerretsen op 13 februari 1889 geboren in een diep religieuze familie in Den Haag. Al op jonge leeftijd wist hij dat hij dominee wilde worden en om die reden vroeg hij aan zijn vader of hij naar het gymnasium mocht. Zijn vader had echter andere plannen met hem, hij moest notaris worden net als hij. Zijn oom, die hofprediker was, raadde hem aan zijn vaders wens te respecteren. Hij voegde daar zelfs aan toe (zo herinnerde zich later dochter Arno), dat hij toch niet gelukkig zou worden als dominee. En zo ging hij naar de HBS, volgde de studie voor

notaris en vervulde functies op het ministerie van buitenlandse zaken en later ook bij de Algemene Rekenkamer.

In 1915 trouwde hij met de Rotterdamse Elizabeth Mees. Ze kregen drie kinderen: dochter Arno en twee zonen Anton en Johan. Via vrienden leerde hij de antroposofie kennen. In 1923, bij de oprichting van de eerste vrijeschool in Nederland werd hij penningmeester in het schoolbestuur. Later zou hij beroepshalve betrokken zijn bij de formele oprichting van de Christengemeenschap als wettelijk erkend kerkgenootschap in Nederland. Deze status voorkwam in de bezettingstijd, dat de Christengemeenschap verboden werd door het nazi-regime, wat in Duitsland wel gebeurde.

In de herfst van 1925 kwamen Friedrich Rittelmeyer en Emil Bock naar Den Haag om over het wezen van de Christengemeenschap en haar betekenis voor deze tijd te spreken. Intussen had Gerrit Gerretsen zich bij Ludovic Mirandolle en Cornelis Los aangesloten, om zich op het priesterschap voor te bereiden. Hij gaf op 37-jarige leeftijd zijn functie als secretaris der Broederschap van Kandidaat-Notarissen op, net op het moment dat hij in Leeuwarden aangesteld kon worden als notaris.

Met deze aankomende priesters in gedachten wilden Friedrich Rittelmeyer en Emil Bock het land niet verlaten zonder de mensenwijdingsdienst te hebben gecelebreerd. Emil Bock vond in een snuisterijenwinkel een nikkelen vaas, die als kelk dienst kon doen. In Gerretsen's studeerkamer in de Ane-

moonstraat werd een altaar geïmproviseerd en daar celebreerde Friedrich Rittelmeyer met Emil Bock als ministrant. Toen Emil Bock begin 1926 naar Nederland kwam om de Christengemeenschap te helpen oprichten, gaf hij Gerretsen en Los een inleiding in de nieuwe evangeliebeschouwing. Zijn onder-richt begon met de zeven tekenen uit het Johannesevangelie als zeven trappen van de christelijke inwijdingsweg. De verdere studie deden ze aan het kersverse seminarie in Stuttgart; op de laatste Adventszondag in 1926 ontvingen Gerrit Gerretsen en Cornelis Los in Stuttgart de priesterwijding.

Haagse kringen

Het begin van de jaren dertig was een tijd van grote crisis. De huisvrouwen van deze gezinnen Gerretsen en Los hadden enorme moeite om de eindjes aan elkaar te knopen. De prille beweging was, ondanks grote offervaardigheid van de leden, niet in staat aan deze gezinnen een redelijk inkomen te verschaffen. De familie Gerretsen nam steeds volwassenen en moeilijk opvoedbare kinderen in huis om genoeg brood op de plank te hebben. Mevrouw Gerretsen kreeg er dus in deze tijd een taak bij en gelukkig bleek ze een grote gave te hebben in het omgaan met deze kinderen.

Gerrit Gerretsen ontdekte in de Zeestraat in Den Haag een geschikte ruimte op de eerste verdieping voor de bijeenkomsten van de Christengemeenschap. De rest van de ruimte moest, zo goed als mogelijk was, als woning fungeren. Gerretsen was zijn hele leven werkzaam in Den Haag en was daar goed op zijn plaats. Vanuit zijn voorgaande beroepsleven had hij vele vrienden en kennissen opgedaan in 'Haagse kringen'. Het verhaal gaat dat hij op z'n 60ste nog op een Solex-bromfiets rondreed en tegen een oude vriend daarover zei: 'Maar het is toch wel koud op het coertje, amice'. Vanuit Den Haag ondersteunde hij door het hele land initiatieven van nieuwe gemeenten. Zo was hij onder anderen actief in Eindhoven

gedurende de oorlogstijd en heeft hij mee-gewerkt aan de totstandkoming van de gemeenten Hilversum en (Bilthoven) Zeist. Den Haag was de eerste gemeente met een eigen kerkgebouw aan de Groot Hertoginnelaan. Veel van wat in de hele Christengemeenschap vruchtbaar werd, is als kiem in Den Haag ontstaan, bijvoorbeeld: eigen bouwkundige vormen, uiterst consciëntieuze verzorging van alles wat met de cultus te maken heeft, jeugd- en kampwerk. Gerretsen was een muzikaal en artistiek man. Om zich innerlijk voor te bereiden en te concentreren voor een lezing of andere activiteit speelde Gerretsen graag stukken van Bach op de piano. Hij zorgde ervoor dat de cultusruimte in Den Haag omgevormd kon worden tot culturele ontmoetingsruimte, want er werd veel muziek gemaakt en de gemeente voerde regelmatig toneelstukken op, zoals bijvoorbeeld de kerstspelen en de mysteriedrama's. Een herinnering van collega Jacobus Knijpenga uit begin jaren '30 geeft een kenmerkend beeld van hoe Gerretsen als priester collega's inspireerde. In een gesprek met een jonge collega, die zich wat bitter uit-sprak over het dilettantische van sommige dingen in de Christengemeenschap, antwoordde Gerretsen: "Wat is er nu mooier dan dilettant te zijn. Dat is juist het heerlijke van onze beweging. Hier mag je liefde voor je werk hebben".

Vragen stellen

In de evangeliecurssussen legde Gerretsen vooral de nadruk op de zielzorg en hoe de mensen steun in het evangelie konden vinden voor hun persoonlijk leven. Velen lieten zich inspireren door de wijze waarop hij zich inzette voor vernieuwing, in een tijd dat de Christengemeenschap nog geen plaats had in de Nederlandse religieuze samenleving. Iemand die getuige was van zijn werkzaamheid in het voorbereidende werk in Bilthoven-Zeist was mevrouw E. van Deventer-Wolfram. Ze schreef in het boekje

ter ere van het 50-jarige bestaan van de Christengemeenschap in Nederland: "En daar 'verscheen' Gerretsen – want waar Gerretsen verscheen, daar gebeurde werkelijk iets, daar begon iets nieuws, dat de gewone burgerij nog niet kende. (...) En nog veel verrassender was, dat deze heer Gerretsen absoluut als een man van de wereld optrad. Men voelde: hij is een vertegenwoordiger van ons beste cultuurniveau hier in ons kleine land en toch – hij brengt iets geheel nieuws."

In de godsdienstlessen wist hij de kinderen met zijn blijmoedige, levendige en toch ernstige vertelstijl zo te boeien, dat ze enthousiast meededen. Mevrouw A. Deking Dura herinnerde het zich zo: "Mijn eigen wereld als twaalfjarige ging er anders uitzien door wat Gerretsen ons vertelde. De manier waarop het wezen van steen, plant, dier en mens geschilderd werd was zo aangepast aan wat je als kind kon voelen en beleven, dat deze beelden als het ware op een natuurlijke wijze vertrouwd en als reëel beleefd werden. Daardoor werd het voor mij als kind prettig om 'wakker' te worden en de wereld om me heen wat beter te gaan bekijken."

Gerretsen spoorde de kinderen ook altijd aan vragen te stellen. Zo vertelde mevrouw M.C. Booden hoe zij er met haar vriendin een sport van maakte om zo veel mogelijk vragen te stellen. Ook al leken ze soms in eigen ogen onbelangrijk, er bleken altijd interessante spirituele aspecten aan te zitten. Soms stelden ze dezelfde vragen aan de dominee in de zondagsschool, maar daar werden ze dan als eigenwijs en brutaal afgedaan. Als kind dacht Frija Steffelaer dan: 'maar wij weten lekker beter, want wij hebben les van Gerretsen'. Typerend was ook de zorgvuldig ingerichte studeerkamer, waar de lessen werden gehouden. Hij vond het belangrijk dat de kinderen omgeven werden door inspirerende afbeeldingen, zoals bijvoorbeeld van Rafaël 'de Disputa', of van Leonardo da Vinci 'Johannes de Doper'. Met Kerstmis werden de kerstspelen ook

Gerrit Gerretsen actief tijdens een kamp in 1935

door de kinderen gespeeld. Daarnaast registreerde hij eveneens luchtige spelen, zoals 'De lucht van de koe'. Opgewekt gaf hij originele aanwijzingen, met altijd een grondtoon van ernst. Kattenkwaad kwam ook bij hem voor, zoals bij het uitvoeren van het Paradijsspel, waar twee deugnieten de helft van de appel hadden gegeten, zodat de medespelers nauwelijks hun lachen konden inhouden. Dan was de regisseur duidelijk 'not amused'.

Vormkracht

Gerretsen drukte zijn stempel op de eerste vakantiecampen voor de jeugd, door zijn geniale improvisatietalent en een bijzondere gave om met de jongeren om te gaan. Hij kon mooie verhalen vertellen en prachtig zingen. Zijn dochter Arno, die zelf meeging op kamp, verbaast zich nu nog: "Hij had van

tevooren nog nooit een tent van binnen gezien, maar opeens bleek hij een geboren jeugdopleider te zijn en alles te kunnen". In de oorlog, toen tenten verboden waren, werden kippenhokken en schuurtjes omgebouwd tot slaapplekken. Er werd gekookt op een oude kachel en iedereen werkte in de corvee mee. Alles was primitief, maar het riep vindingrijke krachten bij de jongeren op. Gerretsen slaagde er in om zo'n groep in korte tijd tot een samenhangende en samenwerkende groep om te vormen. Opvallend daarin was dat er geen sprake was van enig opgelegde discipline. Klaarblijkelijk ontstond bij iedereen de behoefte om iets bij te dragen voor het gemeenschappelijke doel van de groep. De orde kwam van binnenuit tot stand, door ieder in vrijheid beleefd. Schijnbaar onoplosbare problemen werden in gesprek met Gerretsen van andere kanten belicht en daardoor meer aanvaardbaar of tot een oplossing gebracht.

Op een ander gebied maakte hij ook diepe indruk, namelijk zijn grote eerbied voor alles wat met de mensenwijdingsdienst te maken had, ook voor het uiterlijke. Mevrouw van Deventer verwoordde dat zo: "Wat was het, dat zijn diensten voor velen onvergetelijk maakte? In deze oude tijd moesten we de huiskamer van de familie Loudon omzetten in een ruimte voor de dienst. We gingen zaterdagavond al de gordijnen verhangen en het altaar opzetten. Het feit dat de dienst veel meer voorbereiding eiste, gaf meer bewustzijn iets voor de dienst te dóen. Gerretsen zag graag dat de ministranten een half uur voor de dienst aanwezig waren. Hij herinnerde er steeds aan schoenen te wisselen, om geen straatvuil mee naar binnen te nemen. Hij controleerde voor de dienst elke kaars en trok elke plooi van het altaarkleed recht. En in de oorlog toen men de druiven

zelf moest persen, was de priester pas tevreden als de wijn glashelder gezeefd was." Dikwijls miste de heer Gerretsen zijn trein naar Den Haag, omdat hij nog hielp opruimen en na de dienst nog een van de oude leden naar de tram bracht 'opdat zij goed thuiskomt'. Hans-Peter van Manen karakteriseert hem dan ook als een zakelijk, correct mens, in ieder opzicht een 'gentleman' en daarbij een echte zielzorger – geëngageerd en toch vrijlatend.

Alles moest bij Gerretsen 'in orde zijn', niet omdat hij pedant was, maar omdat het uiterlijke, tot in het kleinste detail, een beeld van het innerlijke moest zijn. Of anders gezegd: het uiterlijke beheersen, om het innerlijke ervan te dienen. Ook in zijn handschrift kon men de grote vormkracht van zijn wezen beleven in de zuivere vormen van zijn letters, los van elkaar geschreven, helder als zijn denken en bewust als zijn handelen.

Aan het einde van zijn leven openbaarde zich bij hem de ziekte van Parkinson. Toen werd voor iedereen zichtbaar met hoeveel geduld en moed Gerretsen zijn lijden droeg. Omstreeks 1956 moest hij zich definitief terugtrekken. Zijn echtgenote Elisabeth Gerretsen-Mees heeft hem zolang mogelijk zelf verpleegd en toen dat niet meer mogelijk was, werd hij opgenomen in het verpleegcentrum Yggdrasil in Schoorl. Daar stierf hij 25 februari 1960 op 71-jarige leeftijd, de dag dat de voltallige internationale synode in Stuttgart bijeen was: een mens, die de jonge beweging juridisch heeft verankerd in de Nederlandse samenleving en die een grote zorg voor en toewijding aan alles wat met de cultus te maken had wist te verbinden met het mooie van dilettant zijn. Schuilt in dit laatste misschien een levenshouding, die jongeren stimuleert met hun vragen te komen?